

військовополонених при неуконфліктності штатів оперативних відділів, відсутність кваліфікованих та відповідальних оперативників, зокрема, перекладачів. З іншого – відчайдушні спроби підоблікового елементу приховати факти своєї колишньої діяльності та уникнути справедливого покарання.

Список використаних джерел

1. Чайковский А. С. Плен. За чужие и свои грехи (Военнопленные и интернированные в Украине 1939–1953 гг.) / Анатолий Чайковский. – К.: Парламентское издательство, 2002. – 503 с.
2. Чайковский С. Нормативно-правовые и организационные вопросы агентурно-оперативной работы среди военнопленных и интернированных (1939–1953 гг.) / Сергей Чайковский // Військовий полон та інтернування. 1939–1956. Погляд через 60 років. – С.224–254.
3. Левикін В. Есесівські та пам'ятні татування у військовополонених солдатів Вермахту / В. Левикін // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 2009. – Т.19 (2). – С.154–169; Його ж. Політичні організації іноземних військовополонених та їх діяльність / В. Левикін // Сторінки воєнної історії України: [зб. наук. статей]. – К., 2006. – Вип.12. – С.279–290.
4. Потильчак О. В. Тасмніці «західного інтернування»: японці в радянських таборів для військовополонених в Українській РСР (1946–1949 рр.) / Олександр Потильчак, Віктор Карпов, Такаакі Такеучі. – К.: Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2011. – 175 с.
5. Военнопленные в СССР. 1939–1956. Документы и материалы / Под ред. М. М. Загоруйко. – М., 2000. – 1120 с.
6. Відділ режимно-секретного та документального забезпечення УМВС України в Миколаївській обл. – Ф.37. – Оп.3. – ОЧВ табору №126. – Ч.4.
7. Там само. – Спр.497. – Ч.4.
8. Там само. – Спр.339. – Ч.6.
9. Там само. – Спр.497. – Ч.5.
10. Там само. – Спр.205. – Ч.2.
11. ДА МВС України. – Ф.46. – Оп.1. – Спр.82.

References

1. Chaykovskiy A. S. Plen. Za chuzhiye i svoi grekhi (voennoplenennyye i internirovannyye v Ukraine 1939–1953 gg.) / Anatoliy Chaykovskiy. – M.: Parlamentskoye izdatel'stvo, 2002. – 503 s.
2. Chaykovskiy S. Normativno-pravovye i organizatsionnye voprosy agenturno-operativnoy raboty sredi voennoplenennykh i internirovannykh (1939–1953 gg.) / Sergey Chaykovskiy // Voennyiy plen i internirovaniye. 1939–1956. Vzgl'yad cherez 60 let. – S.224–254.
3. Esesiv'ski ta pam'yatni tatuuvannya u viys'kovopolonennykh soldatv Vermakhtu / V. Levynkin // Naukovi zapysky. Zbirnyk prats' molodykh vchenykh ta aspirantiv. – K., 2009. – T.19 (2). – S.154–169; Yoho zh. Politychni orhanizatsiyi inozemnykh viys'kovopolonennykh ta yikh diyal'nist' / V. Levynkin // Storinky voennyi istoriyi Ukrayiny. – zb. nauk. statey. – K., 2009. – Vyp.12. – S.279–290.
4. Potyl'chak O. V. Tayemnytsi «zakhidnoho internuvannya»: yarpontsi v radyans'kykh taborakh dlya viys'kovopolonennykh v Ukrayins'kiy RSR (1946–1949 rr.) / Oleksandr Potyl'chak, Viktor Karpov, Takaaki Takeuchi. – K.: Vyd-vo Akad. pratsi i sots. vidnosyn Feder. prof. spilok Ukrayiny, 2011. – 175 s.
5. Voennoplennyye v SSSR. 1939–1956. Dokumenty y materyaly / Pod red. M. M. Zahorul'ko. – M., 2000. – 1120 s.
6. Viddil rezhymno-sekretnoho ta dokumental'noho zabezpechennya UMVS Ukrayiny v Mykolayiv's'kiy obl. – F.37. – Op.3. – OCHV taboru №126. – Ch.4.
7. Tam samo. – Spr.497. – Ch.4.
8. Tam samo. – Spr.339. – Ch.6.
9. Tam samo. – Spr.497. – Ch.5.
10. Tam samo. – Spr.205. – Ch.2.
11. DA MVS Ukrayiny. – F.46. – Op.1. – Spr.82.

Kalkutina N. V., PhD student, Department of History of Ukraine at Nikolaev State University (Ukraine, Nikolaev), frau_kalkutina@mail.ua
Intelligence-operational work in the camps of the NKVD (MVD) for prisoners of war (on an example of South of Ukraine)

The purpose of this publication – on the basis of documents of regional departmental archives analyze agent and operational services in the camps of

the South of Ukraine, formed the basis of relations with the ideologically hostile contingent.

The article investigates the activities of operational departments in the camps NKVD (MVD), stationed in southern Ukraine; discusses methods of operational work; it points to the rapid development of the special contingent problems.

Find out exactly what agent-operative work will identify war criminals, hostile agents, employees, punitive, intelligence and counter-intelligence service of the enemy, as well as expose the saboteurs, pests and another element hostile to the USSR.

When writing this article used the historical-genetic, chronological, comparative method of analysis and synthesis.

Keywords: prisoners of war, NKVD camps, operative department, agent-operative work, logbook.

Kalkutina N. V., соискатель кафедры истории Украины, Николаевский национальный университет им. В. А. Сухолинского (Украина, Николаев), frau_kalkutina@mail.ua

Агентурно-оперативная работа в лагерях НКВД (МВД) для военнопленных (на примере Южной Украины)

Цель данной публикации – на основе документов региональных ведомственных архивов проанализировать агентурно-оперативное обслуживание в лагерях Южной Украины, положенное в основу взаимоотношений с идеологически враждебным контингентом.

В статье исследуется деятельность оперативно-чекистских отделов в лагерях НКВД (МВД), дислоцированных в Южной Украине; рассматриваются методы оперативной работы; указывается на проблемы оперативной разработки спецконтингента.

Выяснено, что именно агентурно-оперативная работа позволила выявлять военных преступников, враждебную агентуру, сотрудников карательных, разведывательных и контрразведывательных служб противника, а также разоблачать саботажников, вредителей и другой враждебный СССР элемент.

При написании статьи использованы историко-генетический, хронологический, сравнительный, метод анализа и синтеза.

Ключевые слова: лагерь НКВД, военнопленные, оперативно-чекистский отдел, агентурно-оперативная работа, дело-формуляр.

* * *

УДК 069.8:63(477)

Гілязетдінов Р. Н., доктор технічних наук, старший науковий співробітник, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (Україна, Київ), nnsbg@ukr.net

З ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО КРАЙОВОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ ПРОФЕСОРА К. А. ТИМІРЯЗЕВА

Із застосуванням методу істориком-наукового аналізу проведено дослідження становлення й діяльності Одеського крайового сільськогосподарського музею імені професора К. А. Тимірязєва, що діяв у 20–30-х рр. минулого століття. Розкриті передумови появи цієї установи в регіоні. Зазначено структуру установи, принципи її роботи, підпорядкування. Окреслено внесок та значення музею для розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Ключові слова: Одеський крайовий сільськогосподарський музей ім. проф. К. А. Тимірязєва, музезнавство, сільськогосподарська дослідна справа, сільське господарство, «Фургон-музей», майстерня наочного приладдя.

У сучасній українській історіографії при розгляді організаційних засад становлення й розвитку сільського господарства в Україні у 20–х роках минулого століття чільне місце посідають сільськогосподарські музеї. Чимало дослідників присвятили свої праці вивченню музезнавства на Півдні України. З-поміж них слід виділити історичні розвідки Т. О. Гребінник [1], І. М. Симоненко [2], В. В. Солодової [3], К. О. Черноколової [4] та ін.

Метою дослідження є проведення історико-наукового аналізу становлення й діяльності Одеського крайового сільськогосподарського музею ім. проф. К. А. Тимірязєва та його значення для розвитку вітчизняного галузевого дослідництва.

Одеса вважається одним із найвизначніших міст світу з найдавнішими, найбагатшими та найбільш цікавими й оригінальними музейними традиціями. Історія тутешньої музейної справи своїми коріннями сягає 1825 р. – від початку заснування Одеського міського музею старожитностей. У 20–40-х рр. XIX ст. підвищена зацікавленість економікою сільського господарства призвела до виникнення низки сільськогосподарських товариств. Відтак, у 1828 р. за ініціативою М. С. Воронцова було започатковано Товариство сільського господарства Півдня Росії. Воно сприяло розвитку в регіоні рільництва, лісівництва, виноградарства і садівництва, видавало власні часописи, проводило конкурсні випробування (предтечі сільськогосподарських виставок) плугів із метою їхньої придатності в умовах краю. Крім того, при товаристві діяв музей землеробських знарядь, заснований у 1832 р. за ініціативою секретаря цього творчого об'єднання П. Т. Морозова [5]. Згідно з правилами проведення виставки 1842 р. було визначено, що після завершення змагань плуги–переможці експонувалися в музеї протягом 15 днів. За цей час кожен зацікавлений мав змогу їх побачити, а при необхідності зняти з них моделі. Тому можна з упевненістю сказати, що музей безпосередньо пропагував удосконалення сільськогосподарських знарядь та машин і сприяв поширенню галузевих знань. Його вплив з року в рік зростав. Сільські господарі почали робити замовлення на побачені зразки. До того ж, вони могли брати знаряддя терміном до шести тижнів для тимчасового випробування у власних маетках. Для поповнення фондів щороку виділяли 400 руб. сріблом [6]. Зусиллями членів товариства у музеї сформувалася доволі повна колекція сільськогосподарського устаткування. Однак у зв'язку з удосконаленням галузевих знарядь, з відкриттям складів та спеціалізованих магазинів імпоротної техніки у 1860 р. музей припинив своє існування. Експонати були передані до Новоросійського університету для його дослідного хутора [5]. Слід відмітити, що кабінети вищих навчальних закладів Російської імперії є предтечами університетських музеїв. Так, при вже згаданому Новоросійському університеті діяли мінералогічний, геологічний, ботанічний, зоологічний та інші кабінети. Вони містили унікальні колекції.

Питання про відродження музею сільськогосподарського профілю порушувалося неодноразово. Наприклад, в Одесі протягом 8 вересня – 1 жовтня 1884 р. відбулася виставка витворів сільськогосподарської, заводської та сільської промисловості Півдня Росії. Її організатором виступило Імператорське товариство сільського господарства Півдня Росії. Підводячи підсумки заходу, його учасники зауважили, що така виставка могла б покласти початок сільськогосподарському та фабричному музею, чия користь для краю буде беззаперечною [7]. На жаль, цього так і не сталося. Наприкінці 80–х рр. XIX ст. при Одеському відділенні Імператорського Російського товариства садівництва діяв невеликий музей під керівництвом одеського міського голови Г. Г. Маразлі. Однак повноцінний сільськогосподарський музей було засновано вже за радянської доби.

Одеський крайовий сільськогосподарський музей імені проф. К. А. Тимірязєва був відкритий у 1920 р. з метою «...обслуговувати сільські господарства степової України» [8]. Він розташовувався за адресою: провулок

Червонофлотський, 7. Музей підпорядковувався Народному комісаріату земельних справ УСРР. Станом на 1929 р. він охоплював Артемівську, Дніпропетровську, Запорізьку, Криворізьку, Луганську, Маріупольську, Мелітопольську, Миколаївську, Одеську, Павлоградську, Сталінську, Херсонську області УСРР [9].

Від початку діяльності Одеський крайовий сільськогосподарський музей у своїй структурі мав 16 відділів: 1) сільськогосподарських машин та знарядь; 2) меліорацій та лісівництва; 3) ґрунтів; 4) бджільництва; 5) насіння; 6) кормових рослин; 7) дослідних установ степової смуги України; 8) тваринництва та годування; 9) молочного господарства; 10) бджільництва та шовківництва; 11) садівництва та городництва; 12) виноградарства та виноробства; 13) хвороб та шкідників сільського господарства; 14) технології продуктів сільського господарства; 15) сільськогосподарської економіки та 16) статистики. Проводилася робота з облаштування відділу метеорології. Крім того, у музеї діяли ботанічний та мобільний агрономічний кабінети, бібліотека з читальним залом та майстерня наочного приладдя.

Як зазначає дослідниця одеських музеїв В. В. Солодова, більша частина експозиції Одеського крайового сільськогосподарського музею базувалася на досягненнях німців–колоністів [10]. Наприклад, у відділі сільськогосподарських машин і знарядь були представлені: колоністський плуг І. Гена та його модель, макет і самохідний плуг культурного типу Р. Сакка, модель жатки, а також ціпки і кам'яні катки. У відділі тваринництва – матеріали при молочну породу корів – червону німецьку [9, с. 9, 11, 56].

Одеський крайовий сільськогосподарський музей розповсюджував знання щодо переваг колективного ведення сільського господарства. Одним з його основних завдань було популяризувати агрономічних, зоотехнічних, ветеринарних та інженерно–технічних знань у сільському господарстві. Поширення серед колгоспників і працівників радгоспів та МТС сільськогосподарських знань, впровадження досягнень аграрної науки і передового досвіду в сільськогосподарське виробництво з метою підвищення культури землеробства, збільшення виробництва аграрної продукції і зниження її собівартості. У звіті за 1934 р. зазначалося: «...Для робітничих одеських підприємств, червоноармійських частин, червонофлотців і колгоспників... музей становить винятковий інтерес...» [11].

Слід відмітити, що налагоджувати зв'язки з селом Одеський крайовий сільськогосподарський музей розпочав шляхом постачання дублікатів своїх експонатів до сільських господарств. Втілити задум у життя вдалося за допомогою проведення пересувних виставок. Така форма музейної роботи вважалася найзручнішою й найефективнішою для встановлення зв'язку з жителями сіл та селищ Одещини. Упродовж 1925–1933 рр. у регіоні функціонував пересувний музей, так званий «Фургон–музей». Він був спеціально створений для проведення популяризації агрономічних знань та проведення політпросвітньої роботи на віддалених територіях. Під час своїх подорожей «Фургон–музей» обов'язково заїжджав до німецьких сіл [10, с. 23]. Лектори, що супроводжували пересувні музеї, зауважували, що ставлення населення німецьких колоній до музейної справи було

неоднозначним. Так, мешканці Нейкова (Гнаденфільд), Понятівки і Гросс-Лібенталя з великою зацікавленістю вивчали роботу музею, а останні дві навіть запрошували музичний оркестр. Вони дуже цікавилися сільським господарством, особливо інтенсивними культурами, багато спілкувалися з лекторами. У Гросс-Лібенталі у діяльності музею активно брали участь німці-агрономи Пфафф і Вольф. Проте зовсім протилежна реакція спостерігалася у Цебриково (Гофнугсталь), Трегрядах і Волково (Ней-Лібенталь). Складалось враження, що проблеми сільського господарства зовсім не хвилюють місцеве населення. Адже основними відвідувачами музею-виставки були учні шкіл. Співробітники музею пояснювали це слабкою просвітою і незнанням німецької мови [12].

Попри все, за достатньо короткий проміжок часу своєї діяльності пересувна сільськогосподарська виставка на вантажному автомобілі відвідала всі шість округів Одещини з презентаціями у 18 населених пунктах. У свою чергу, «Фургон-музей», упорядкований Губземуправлінням та Губполітосвітою, приїздив до 40 населених пунктів у трьох округах регіону [8, с. 96]. Крім того, він займався обладнанням пересувних сільськогосподарських музеїв, музеїв на периферії, агрономічних кабінетів тощо.

Варто зазначити, що пересувна виставка з-поміж своїх експонатів мала чималий відсоток копій Одеського крайового сільськогосподарського музею та видань Майстерні наочного приладдя. Сільськогосподарський відділ «Фургон-музей» на 90% складався з дублікатів Майстерні експонатів музею. Вона розпочала свою роботу з видання найпростіших настінних таблиць та колекції з сільського господарства. Згодом до цього додалися: книги, альбоми, брошури, плакати, листівки, таблиці, сільськогосподарські гасла. Крім того, майстерня також займалася виготовленням гербаріїв, колекцій, моделей, художніх картин сільськогосподарського спрямування, діаграм, діапозитивів, препаратів тощо. Тільки за три роки діяльності було виготовлено чимало експонатів, які через земельні органи, шкільні та політосвітні установи розповсюджувалися серед населення Одещини.

Видавничим відділом майстерні і музею за перші 8 місяців діяльності було надруковано 13 листівок загальним накладом до 42 тис. примірників; 4 плакати (до 7 тис. прим.), 10 брошур (9 300 прим.). Тільки за 1924 р. було виготовлено 3 776 одиниць наочного приладдя. Відмітимо, що протягом 1923–1924 рр. здебільшого заявки надходили переважно від Одеської губполітосвіти. Так, було упорядковано 25 музеїв при селянських будинках, пересувна виставка Одеської крайової сільськогосподарської станції, «Фургон-музей» Губполітосвіти, сільськогосподарський куточок Райкому ЛКСМ та при будинку Червоної Армії і флоту, музей при садибі Тарасо-Шевченківського району Одеського округу. Крім того, було відправлено устаткування на сільськогосподарську виставку на замовлення Балтського союзу кооператорів, Сибірського державного видавничого управління, Харківської Всеукраїнської (Вукопспілка) спілки, Миколаївського окружного земельного управління, Єлизаветградської сільськогосподарської школи. Усього – 3 522 примірника [8, с. 96]. Однак цим перелік замовників не обмежується. До них додавалися: Москва, Пермський університет, Сибір, Туркестан, не

кажучи вже про різні установи України. Але головну увагу майстерня зосереджувала на облаштуванні агрономічних кабінетів у степових губерніях, що діяли б за завданнями земельних управлінь, сільбудів, політосвітніх установ, сільськогосподарських гуртків, клубів, куточків, виставок тощо.

Щороку Одеський крайовий сільськогосподарський музей відвідували понад 20 тис. осіб. Наголосимо, що персонал Одеського крайового сільськогосподарського музею, користуючись музейними дублікатами, проводив розгорнуту популяризацію сільського господарства і поза стінами закладу, беручи активну участь у читанні лекцій селянам, військовим організаціям, на сільськогосподарських курсах тощо. Принагідно зауважимо, що музею вдалося налагодити тісну співпрацю з дослідними та науковими галузевими установами краю.

Наприкінці 1929 р. у зв'язку з поставленими завданнями щодо розвитку та соціалістичної перебудови виникла потреба підсилити агропропагандистську роботу. Наркомзем вважав за потрібне для потреб агропропаганди ширше використовувати існуючі крайові сільськогосподарські музеї [4, с. 244]. На той час становище Одеського крайового сільськогосподарського музею через обмеження коштів не мав змоги досить повно відображувати стан сільського господарства регіону, хоча, уже діяв (як зазначалося вище) пересувний «Фургон-музей», що в разі надходження коштів мав обслуговувати населення округи. Асигнувань НКЗС було недостатньо для утримання музею, тому керівництво висувало прохання виділити кошти на ці заходи, беручи до уваги його важливе значення щодо поширення сільськогосподарських знань і колективізації, а також можливість обслуговування великої кількості селян.

Проведеними дослідженнями, встановлено, що Одеський крайовий сільськогосподарський музей завдяки вдалій організації, систематичній роботі в Одеському регіоні із року в рік значно розширював спектр своїх дій та вплив на сільських господарів, тим самим, зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Список використаних джерел

- Гребінник Т. О. Природно-історичні музеї Півдня України / Т. О. Гребінник // Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб. статей. Вип. 17 / ред. П. П. Тронько. – К.; Донецьк: Рідний край, 2001. – С. 27–29.
- Симоненко І. М. Краєзнавчі дослідження Херсонської вченої архівної комісії / І. М. Симоненко // Там само. – С. 110–114.
- Солодова В. В. Формування та розвиток документальних колекцій у складі фондів одеських музеїв (1825–2003 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук / В. В. Солодова; Держ. ком. арх. України; Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2006. – 19 с.
- Черноколова К. О. Діяльність сільськогосподарських музеїв України на початку ХХ століття / К. О. Черноколова // Вісник аграрної історії: зб. наук. пр. – 2013. – № 6–7. – С. 241–246.
- Солодова В. Музеї Одеси. 1825–1917 гг. // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – О., 2005. – С. 4–17.
- Боровский М. П. Исторический обзор пятидесятилетней деятельности императорского общества сельского хозяйства Южной России с 1828 по 1878 год / М. П. Боровский. – О., 1878. – С. 85.
- Подробное описание Одесской выставки 1884 года. – О., 1884. – С. 14.
- Веселитський А. В. Одеський краєвий с.-г. музей та його робота / А. В. Веселитський // Вісник Народного комісаріату земельних справ УСРР. – 1925. – Ч. 5–6. – С. 95–96.
- Одеський крайовий сільсько-господарський музей імені проф. К. А. Тимірязєва: Провідник-довідник. – О., 1929. – С. 3.

10. Солодова В. Немецкие этнографические экспозиции в музеях Юга Украины / В. Солодова // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – О., 2005. – Вип.1. – С.21–27.

11. Державний архів Одеської області. – Ф.Р-5039. – Оп.1. – Спр.111. – Арк.6.

12. Миколок А. Переїзний музей на селі. З досвіду роботи на Одещині за 1924–1926 роки. – Х., 1927. – С.39, 42.

References

1. Hrebiniy T. O. Pryrodno–istorychni muzeji Pivdnyia Ukrainy / T. O. Hrebiniy // Istoryia Ukrainy: malovidomi imena, podiia, fakty: zb. statey. Vyp.17 / red. P. P. Tron'ko. – K.; Donets'k: Ridnyy kray, 2001. – S.27–29.

2. Symonenko I. M. Krayeznavchi doslidzhennia Khersons'koyi vchenoyi arkhivnoyi komisii / I. M. Symonenko // Tam samo. – S.110–114.

3. Solodova V. V. Formuvannya ta rozvytok dokumental'nykh kolektsiy u skladi fondiv odes'kykh muzeiv (1825–2003 rr.): avtoref. dys... kand. ist. nauk / V. V. Solodova; Derzh. kom. arkh. Ukrainy; Ukr. NDI arkhiv. spravy ta dokumentoznavstva. – K., 2006. – 19 s.

4. Chernokolova K. O. Diyal'nist' sil's'kohospodar's'kykh muzeiv Ukrainy na pochatku XX stolittia / K. O. Chernokolova // Visnyk ahrarnoyi istorii: zb. nauk. pr. – 2013. – №6–7. – S.241–246.

5. Solodova V. Muzei Odessy. 1825–1917 gg. // Visnyk Odes'koho istoriko–krayeznavchoho muzeiu. – O., 2005. – S.4–17.

6. Borovskij M. P. Istoricheskij obzor pjatidesjatiletnej dejatel'nosti imperatorskogo obshhestva sel'skogo hozjajstva Juzhnoj Rossii s 1828 po 1878 god / M. P. Borovskij. – O., 1878. – S.85.

7. Podrobnoe opisanie Odesskoj vystavki 1884 goda. – O., 1884. – S.14.

8. Veselyt's'kyi A. V. Odes'kyi krayerivnyy s.–h. muzey ta yoho robota / A. V. Veselyt's'kyi // Visnyk Narodnoho komisariatu zemel'nykh sprav USRR. – 1925. – Ch.5–6. – S.95–96.

9. Odes'kyi krayerivnyy sil's'ko–hospodar's'kyi muzey imeni prof. K. A. Timiryazjeva: Providnyk–dovidnyk. – O., 1929. – S.3.

10. Solodova V. Nemeckie jetnograficheskie jekspozicii v muzejah Juga Ukrainy / V. Solodova // Visnyk Odes'koho istoriko–krayeznavchoho muzeiu. – O., 2005. – Vyp.1. – S.21–27.

11. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti. – Ф.Р-5039. – Оп.1. – Спр.111. – Арк.6.

12. Миколок А. Переїзний музей на селі. З досвіду роботи на Одещині за 1924–1926 роки. – Х., 1927. – С.39, 42.

Glyazetdinov R. N., PhD, senior researcher, National Scientific Agricultural Library of NAAS (Ukraine, Kyiv), nnsqb@ukr.net

From the history of foundation and activities of Odessa Regional Agricultural Museum named after Professor K. A. Timiryazev

The research of establishment and activity of the Odessa Regional Agricultural Museum of Professor K. A. Timiryazev that functioned in the 20–30-ies last century is observed by the methods of historical and scientific analysis. The prerequisites of the institution in the region are revealed. The structure of museum, principles of its work, submission are described. The contribution and importance of the museum for the development of national agricultural research deed are outlined.

Keywords: Odessa Regional Agricultural Museum nd. a Prof. K. A. Timiryazev, museology, agricultural research deed, agriculture, «Van–Museum», workshop of visual aids.

Глязетдинов Р. Н., доктор технических наук, старший научный сотрудник, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН (Украина, Киев), nnsqb@ukr.net

Из истории создания и деятельности Одесского краевого сельскохозяйственного музея имени профессора К. А. Тимирязева

С применением метода историко–научного анализа проведено исследование становления и деятельности Одесского краевого сельскохозяйственного музея имени профессора К. А. Тимирязева, который функционировал в 20–30-х гг. прошлого века. Раскрыты причины возникновения этого учреждения в регионе. Указана структура музея, принципы его работы, подчинение. Определены вклад и значение музея для развития отечественного сельскохозяйственного опытного дела.

Ключевые слова: Одесский краевой сельскохозяйственный музей им. проф. К. А. Тимирязева, музееведение, сельскохозяйственное опытное дело, сельское хозяйство, «Фургон–музей», мастерская наглядных пособий.

***

УДК 930.1:[62+338.45.01(477)«1939/1945»

Ващенко С. В.,
аспірант, ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія
Сковороди» (Україна, Переяслав–Хмельницький),
serhio902@ukr.net

ВНЕСОК КОНСТРУКТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДОБИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ВІДБУДОВУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УРСР: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Подается обзор историографических работ, які змальовують вплив здобутків військової промислової діяльності періоду Великої Вітчизняної війни на відбудову народного господарства УРСР.

Будь–яке питання, пов'язане з историографією, – є досить клопіткою справою, особливо коли воно стосується, на перший погляд, зовсім різних за своїм призначенням галузей, наприклад, як народне господарство та військова промисловість. Окрім того, наше дослідження поєднує в собі різні наукові сфери, а саме: історичну, технічну та економічну.

Дослідженню обраного для аналізу питання приділялася недостатня увага, адже у працях науковців, діяльність конструкторів, як правило, розглядалася у військовому аспекті. Хронологічні рамки даного дослідження охоплюють 1943–1950 рр. У цей період відбулися переломні події у Великій Вітчизняній війні, а також початок та завершення відбудови народного господарства УРСР. Науковці більше приділяють увагу військово–технічним здобуткам воєнного періоду; а період відбудови аналізують менш детально, тому обрана тема є актуальною.

Викремлена нами проблема в историографії, як правило, опрацьовувалася з точки зору військових досягнень у воєнний період, а відбудова досліджувалася, як власне процес, у якому було упущено характеристику принципів відродження народного господарства країни.

Ключові слова: науково–технічний прогрес, историографія, відбудова, народне господарство, конструктор, упровадження, автобіографія, танк та трактор.

Злет воєнно–конструкторської думки учених періоду Другої світової війни неминуче мав бути використаним у післявоєнний період. Могутній інтелектуальний потенціал, напрацьований ученими, знадобився і в такий час, як відбудова народного господарства України. Це стосується імен славетних конструкторів військової техніки, таких як Ж. Котін, М. Духов, І. Трашутін та Є. Патон. Конструктори Ж. Котін, М. Духов – відомі розробники важких танків, Є. Патон – відомий винахідник автоматичного зварювання для танків, а І. Трашутін – один із винахідників легендарного двигуна В–2, «серця танків».

На жаль, до сьогодні не надавалося належної уваги внеску військових конструкторів у розвиток мирної техніки. Істориків більше цікавила діяльність видатних конструкторів, яка була направлена на розробку в першу чергу зброї, тому дослідження историографії даного питання має важливе значення для розвитку історичної науки.

Метою написання статті є дослідження историографії, пов'язаної з питанням відбудови народного господарства країни за допомогою військово–технічних здобутків, отриманих у ході Великої Вітчизняної війни.

Основним джерелом дослідження є біографічні твори радянських конструкторів: Ж. Котіна, М. Духова, Є. Патона, І. Трашутіна. Досить детально описують життєвий і творчий шлях відомих конструкторів у своїх працях М. Картошов [4], А. Макар [6], М. Магійко і О. Коренної [7], С. Островська [8]; Є. Патон, С. Островська [9], М. Попов [10], В. Сергійчук [11; 12], К. Хренов [13].

Також складовою досліджень виступають праці, пов'язані з описом історії діяльності підприємств: Харківського тракторного заводу (ХТЗ), Харківського паровозобудівного заводу (ХПЗ) та Челябінського тракторного заводу (ЧТЗ), який, хоч і не знаходився на